

Marija Jambrišak – od neposlušne učenice do buntovne učiteljice

"Ja radim već punih šezdeset godina, rekla je gdja. Jambrišak, a četrdeset godina radim na našem ženskom pokretu. Podloga ženskog pokreta je emancipacija kroz školu, pa mi je zadatak bio omogućiti tada jedno i skućeno školovanje."

Uspkos ograničenjima i rodnim očekivanjima ondašnjeg društva, Marija Jambrišak ostala je "samostalna ženskinja" i upravo je vladanjem izvan zadanih okvira uspjela postaviti temelje hrvatskom ženskom pokretu.

Autor Paula Ćaćić

Danas je zanimanje učiteljice gotovo izjednačeno sa ženskom figurom. Prva ženska osoba koju upoznajemo kroz njezin rad najčešće jest upravo - učiteljica (bar dok ne osvjestimo značenje kućnanskog rada). Stoga nije rijetkost da je jedna od najranijih ambicija djevojčica u osnovnoj

školi upravo to - da jednog dana postanu poput svojih učiteljica. Kao što je slučaj i u mnogim drugim zanimanjima, žene su se morale izboriti kako bi mogle aktivno sudjelovati u školstvu i prosvjeti. Naime, žene nekoć nisu tek tako mogle postati učiteljice, odnosno nastaviti svoje školovanje te steći zanimanje (i dan-danas pristup višem obrazovanju ovisnim o različitim čimbenicima).

U kontekstu 19. stoljeća valja govoriti o specifičnoj političkoj situaciji u kojoj se nalazilo stanovništvo na području današnje Hrvatske, ali isto tako važno je uzeti u obzir ondašnje ekonomsko stanje, kao i prevladavajuće ideologije koje su prekrajale i oblikovale društvo. U drugoj polovici 19. stoljeća događaju se brojne promjene u političkom, kulturnom i prosvjetno-obrazovnom polju. U ozračju ilirskog pokreta istaknute su ličnosti onoga doba zalažu se za buđenje nacionalne svijesti i stvaranje hrvatskog identiteta kroz prosvjetno, kulturno i književno djelovanje.

Hrvatsko učiteljstvo imalo je važnu ulogu i značaj u tom nastojanju. Svoju angažiranost, osim kao ključne figure u obrazovanju tadašnje omladine, pokazati će kroz borbu za bolji položaj žena u društvu, reformiranje školstva i osnivanje prvih pedagoških i staleških organizacija i institucija. Među vodećim osobnostima koje su doprinosile razvoju hrvatskog školstva u drugoj polovici 19. stoljeća ističe se **Marija Jambrišak**.

M. Jambrišak bila je jedna od tek dviju žena (uz **Mariju Fabković**) koje su 1871. godine, tijekom [Prve opće učiteljske skupštine](#), istupile na govornicu. Jedan od zahtjeva iz njezina govora pred skupštinom bio je izjednačavanje plaća učitelja i učiteljica. Bilo je to prvi put u hrvatskoj povijesti da je žena javno zatražila jednake radne uvjete za žene i muškarce.

Kako to obično biva, o ženama koje su krčile put znamo vrlo malo ili nimalo, po njima se riječko nazivaju ulice, trgovine, institucije. Nevidljive u udžbenicima, čitankama ili pak u javnom prostoru, one polako postaju grada - smještene u arhivima, daleko od dohvata, prepuštene zubu vremena.

Po "**prvakinji hrvatskog školstva**" nijedna škola u Hrvatskoj ne nosi ime. Ipak, njeno ime nosi učenički dom na zagrebačkom Gornjem Gradu (za čije je osnivanje i zaslužna) i malena ulica u zagrebačkom naselju Stenjevec.

Odrastanje, obrazovanje i početak učiteljskog rada

Marija Jambrišak rođena je 5. rujna 1847. godine u Karlovcu, kao sedmo dijete Ivana i Katarine Jambrišak. Nakon očeve smrti, majka se mučila kako bi prehranila mnogočlanu obitelj. U potrazi za boljim uvjetima života obitelj Jambrišak 1853. godine doseljava se u Demetrovu ulicu u Zagrebu.

Kao djevojčicei možda joj se tadašnji Zagreb činio kao najveći grad na svijetu i sigurno nije slutila kamo će je kasniji život odvesti. U školi dobiva pohvale za marljivost, ali i kazne za neposluh - brbljanje i neuredno pisanje.

Obrazovanje nastavlja u samostalnom sestari milosrdnica, gdje stiče disciplinu i razvija svoju ambiciju. Nakon završene osnovne škole, izražava želju za upisom *učiteljske škole*, ali na nagovor majke to će odgoditi kako bi dodatno utvrdila svoje znanje i fizički ojačala.

Marijin obrazovni put uvelike će utjecati na njezine kasnije stavove te je oblikovati kao prosvjetnu radnicu koja će, između ostalog, biti protiv fizičkog kažnjavanja učenika. Samostanska stega i krutost zacijelo će biti razlog njezinog zagovaranja sekularnog obrazovanja i kritičnosti prema utjecajima klera u hrvatskom školstvu Ipak, tijekom života će se promijeniti njegov stav, što možda možemo pripisati činjenicama da je svoje daljnje obrazovanje i stručno usavršavanje nastavilo upravo zahvaljujući financijskoj podršci biskupa **J. Haulika** i **J. J. Strossmayera**.

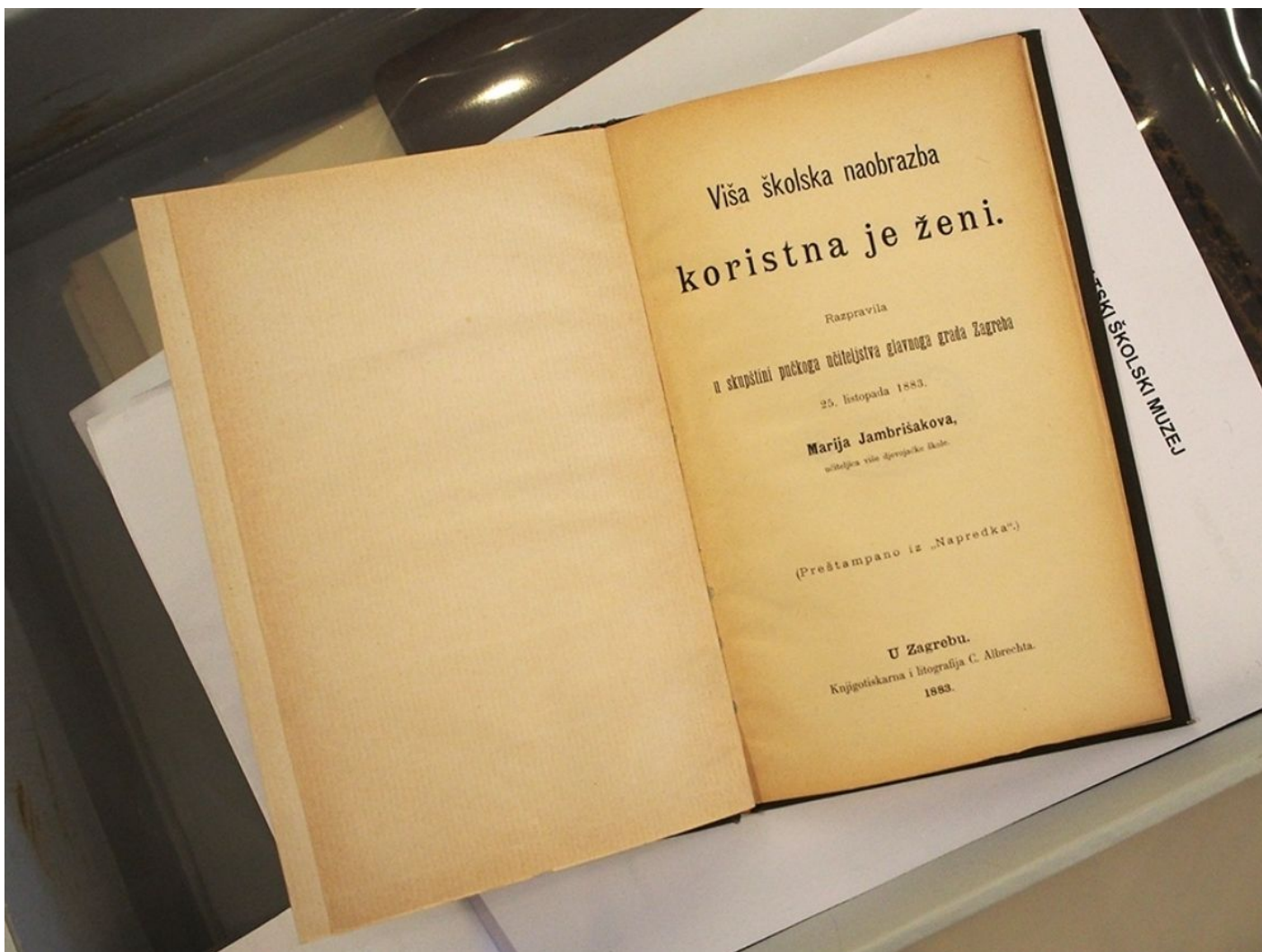
"Omekšavanje" stava prema kleru prilično je i u tonu njezinih pisma zahvalnosti varaždinskom samostanu uršulinki povodom 400. godišnjice njihovih djela:

Boraveći u dičnom ovom samostanu kao početnica učiteljstva godinu dana imala sam zgode vidjeti požrtvovani rad časnih duvana. Njihov primjer pratila sam za cijelo vrijeme mog učiteljstva. Moja duboka zahvala.

Sa svega 16 godina završava učiteljsku školu, nakon što prolazi kroz neku vrstu pripravnništva kod uršulinki u Varaždinu. Prvo samostalno učiteljsko mjesto dobiva u Krapini 1867. godine, gdje će ostati četiri godine. Tijekom tih godina proizvest će svoju svijest o društvenoj nepravdi. Kako piše **Mihajlo Ogrizović**:

Ali, ona nije zanemarivala i sirotinjske domove, pa ih je, i u gradu i u okolnim selima, obilažila zanimajući se previše za uvjete života i rada svojih učenika, lako je imala relativno malu platu i živjela skromno kao i ostali učitelji, a osobito učiteljice, bila je ponosna, pravedna i vrlo je savjesno obavljala svoju službu ulažući u nju sve svoje znanje i ljubav prema djeci, s jasnom namjerom da postigne što bolje odgojne i obrazovne rezultate.

Odrastavši u skromnim uvjetima uz samohranu majku, Marija je razvila duboko suosjećanje i zanimanje za tzv. ženska pitanja, ali i sluh za probleme s kojima su se nosili stanovnici ruralnih područja i pripadnici nižih društvenih slojeva.

Kroz njezine kasnije javne istupe, izjave i djela nerijetko će se provlačiti važnost uključivanja žena u društvo putem obrazovanja. Tako u jednom kasnijem intervjuu govori:

Ja radim već punih šezdeset godina, rekla je gdje. Jambrišak, a četrdeset godina radim na našem ženskom pokretu. Od prvog početka bilo je moje duboko uvjerenje, da je podloga za svaki ženski pokret društvene emancipacije žene, a kako se ta može postići školom, to mi je prvi zadatak u mom radu bio, da omogućim školovanje žene, koje je u osamdesetim godinama bilo vrlo jadno i skučeno

Kako je njezino obrazovanje i usavršavanje u više navrata ovisilo o dobroj volji ondašnjih uglednika, bila je svjestan da obrazovanje nije pristupačno ženama kako zbog postavki patrijarhalnog i konzervativnog društva, tako i zbog nepovoljnog ekonomskog položaja. Mateja Kruhak (2021.) u svom radu navodi kako većina hrvatskih obitelji zbog lošeg ekonomskog stanja nije mogla obrazovati svu djecu, pa su im prednost uglavnom imala muška djeca. O društvenom kontekstu Kruhak kaže sljedeće:

Pravo na obrazovanje kod žena bilo je suđeno na najmanju mjeru, a politička prava gotovo da nisu postojala. Hrvatsko društvo bilo je i dalje duboko vezano za agrarni način života i patrijarhalno uređenje te je gajilo izraženo nepovjerenje prema radikalnijim promjenama. Dakle, u 19. stoljeću vjerovalo se da ženama nije potrebno obrazovanje, odnosno „odgojni ideal za djevojčice bio je dobra

domaćica, vjerna supruga i brižna majka, a to se moglo postići i bez formalnog obrazovanja."

Zbog takvih tvrdo ukorijenjenih stavova koji su prevladavali u ondašnjem društvu, Marija Jambrišak svoja je stajališta i uvjerenja često "**omekšavala**" kako bi ih učinila prijemčivijima i prihvatljivijima onima koji su bili na pozicijama moći i donošenja odluka.

Početak aktivizma i nastavak obrazovanja

Godine 1870. u Napretku izlazi tekst o XIX. Općoj njemačkoj učiteljskoj skupštini koja se održavala u Beču. Na njoj su iznesene rezolucije o obrazovanju mladih žena, temom kojom se Marija Jambrišak već bavila te je budno pratila. Stoga ne treba čuditi da je željno iščekivala takav događaj u Hrvatskoj i za njega se pomno pripremala. Kao delegatkinja iz Krapine dobiva priliku da na već spomenutoj I. Općoj hrvatskoj učiteljskoj skupštini pročita zahtjev za izjednačavanjem učiteljskih plaća Njezina sljedeća izjava sa skupštine upisala se u hrvatsku povijest:

Učiteljima se neka ne drže se izreka. jednaki posao, jednaka plaća. Jednako pravo za sve određuje koliko plaća i doplate kao i učiteljem.

Jambrišak je svojim govorom dojmila brojne fakultete, a poseban interes pobudila je kod **dr. Friedricha Dittesa**, direktora prestižnog bečkog Pedagogijuma, kojem je poslije skupštine predložio usavršavanje u toj instituciji. Za školovanje u Beču zatražila je financijsku potporu Hrvatske vlade, ali nije dobila. Prepoznavši njezin potencijal, J. J. Strossmayer odlučio je odobriti joj jednokratnu stipendiju, zahvaljujući kojoj je 5. listopada 1871. godine odlazio u Beč. Tijekom prve godine bila je jedina žena među kolegama te je ušla u povijest kao prva žena u Austro-Ugarskoj koja je imala priliku studirati u toj ustanovi.

Ovo razdoblje može se smatrati prekretnicom u njezinom životu, jer će se upravo u Beču izložiti raznim utjecajima i strujanjima slične Europe. Pomalo prateći aktualna zbivanja u europskom školstvu, nadahnut će se za daljnje djelovanje po pitanju poboljšanja ženskog obrazovanja u Hrvatskoj.

Zgrada Zemaljske obrtne škole (danas MUO) u kojoj se u početku nalazio i licej (izvor: Hrvatski školski muzej, HŠM 33812)

U Beču je uspjeh brojnim poteškoćama uspjeha postići odličan uspjeh. Nakon završetka obrazovanja Dittes joj nudi mjesto na vježbaonici uz Pedagogium, no ona ga odbija te se odlučuje vratiti u domovinu.

Povratak u Zagreb i daljnji angažman

Nakon dolaska iz Beča zapošljava se prije kao zamjena na višoj djevojačkoj školi u Zagrebu, a u razdoblju od 1875. do 1892. godine radi kao stalna učiteljica. Kako navodi Ogrizović, od 1883. godine Jambrišak se snažnije zauzima za sadržajnije i više obrazovanje žena, „**smatrajući to značajnom komponentom afirmacije prava žena u društvenom životu.**“ Kruna njezina zalaganja je otvaranje Privremenog ženskog liceja 1892. godine u Zagrebu, prve državne ženske gimnazije. U tom naumu pomogla joj je kolegica [Natalija Wickerhauser](#), prva hrvatska anglistkinja. Jambrišak je na liceju radila sve do 1912. godine.

Lako je u početku bio u statusu privremene obrazovne ustanove, zagrebački licej ušao je u povijest kao prva državna ženska srednja škola u Austro-Ugarskoj Monarhiji. Zbog plaćanja visoke školarine, vrata liceja bila su otvorena poglavlje za uski društveni krug - ponajprije za djevojke iz dobrostojećih obitelji. Do osnivanja liceja, imućne hrvatske obitelji slale su svoje kćeri na obrazovanje u drugim europskim gradovima Ipak, priliku za stjecanje obrazovanja na toj elitnoj ustanovi imaju i darovite djevojke siromašnog porijekla, koje su bile oslobođene školarine ako su imale vrlo dobro vladanje i vrlo dobar uspjeh u učenju.

Do osnivanja liceja, gimnazijsko obrazovanje bilo je omogućeno samo mlađima. Nakon tog velikog postignuća na području djevojačkog obrazovanja, slijedila je borba za put do visokog obrazovanja djevojaka. Naime, završni ispit u liceju nije bio izjednačen s ispitom zrelosti u muškim gimnazijama. To je značilo da djevojke ne mogu sudjelovati u daljnjem obrazovanju. Na kraju školske godine 1898./1899. po prvi put im je omogućeno da polažu potrebne predispite i ispit zrelosti na muškoj gimnaziji kako bi mogli studirati

Iz liceja je potekla hrvatska ženska obrazovana elita koja je aktivno sudjelovala u kulturnom životu.

Marija Jambrišak nastavila je biti uzorom mnogim mladim djevojkama zbog svog nepopustljivog duha i nikada utažene želje za znanjem i napretkom. Godine 1895. Marija Jambrišak će s Natalijom Wickerhauser, **Camillom Lucernom, Marijom Horvati i Jagodom Truhelkom** pokrenuti inicijativu kako bi se ženama omogućio pristup Sveučilištu. Naime, upute su zahtjev Akademskom senatu Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu za dozvolu da izvanredno pohađuju predavanja kako bi se dodatno usavršile i tako doprinijele boljoj ženskoj liceji. To im je ubrzano i omogućeno.

Foto: G i I. Varga. Maturantice liceja s učiteljicama Marijom Horvat i Marijom Jambrišak, 1902.-1903.
(izvor: Hrvatski školski muzej)

Nasljeđe

Marija Jambrišak do duboke starosti aktivno se bavila uključivanjem žena u školstvo i obrazovanjem te je bila jedna od predvodnica ženskog pokreta na tlu Hrvatske. U 65. godini života odlazi u mir, ali nastavlja pratiti zbivanja u prosvjeti. Aktivno sudjeluje u radu ženskih društava i organizacija te prisustvuje javnim događajima. Do kraja života njegova je prisna odnosi sa svojim nekadašnjim učenicima, o čemu svjedoče spomenici u čast njezinih jubileja koji su redovito bili medijski popraćeni.

Primjerice, 1917. u Ženskom listu objavljena je njezina zahvala povodom obilježavanja 70. rodendana:

Mogu reći mirne duše, da sam za školu živjela, radila i toplo osjećala za svaku od mojih učenika bez razlike vjere, narodnosti i položaja roditelja. Teška je bila borba oko naših prava, borba oko više naobrazbe žene, sva javnost protiv nas. Pisalo se i pozivalo javno, da je za ženu samo domaće ognjište, šivača i kuhača. Prebrodili smo sve poteškoće; samo smijelo naprijed! (...) Stara sam ali osjećam u sebi još dovoljno snage za daljnji rad, pa ću i raditi na polju prosvjetne i humanitarne do

krajnjih granica moga života... Svima, svima toplo hvala!

Nedugo nakon što je javno obilježen i njezin 90. jubilej, Marija Jambrišak je umrla. Iza sebe je ostavila učiteljice, profesorice, liječnice i druge obrazovane žene, u koje je kroz svoj neumorni rad utjecala nadu u bolje društvo, društvo jednakih mogućnosti. Do kraja svoga života Marija Jambrišak hrabro se borila protiv raznih struja ne bi li ostvarila bolje uvjete i prilike za žene.

U svom priručniku *O pristojnom vladanju u svim životnim prilikama* u duhu svoga doba savjetuje žene kako se pripremiti za razne prigode i ponašaju u različitim situacijama. Među brojnim (povremeno anegdotalnim) uputama izdaje se kratko poglavlje naslovljeno Samostalne žene, u kojem piše o emancipiranim ženama koje samostalno privređuju i uživaju određenu slobodu, ali su i dalje sprječene zbog ograničenja i očekivanja ondašnjeg društva Marija Jambrišak ostala je samostalna žena i upravo je, ironično, vladanjem izvan zadanih okvira uspjela postaviti temelje hrvatskom ženskom pokretu.

Žena, velim, traži slobodu! A svjetska i kulturna povijest jasno dokazuje da se sve što je veliko i uzvišeno razvijeno u doba slobode. I žene će tek za spas čovječanstva raditi i riješiti svoju kulturnu zadaću ako se dovinu slobode

U pročelju zgrade u Žerjavićevoj ulici 8, u kojoj je Jambrišak stanovala niz godina, nalazi se reljef koji je 1939. izradila kiparica **Ksenija Kantoci**. Riječ je o jednom od prvih primjera javnih spomenika posvećenih ženskim ličnostima.

Korišćena literatura:

- Batinić, Štefka. [**Snaga udruženih učiteljica**](#). Hrvatski školski muzej, 2.5.2020.
 - Erceg, Sonja; Tataj, Dora. "[**Položaj žena u Banskoj Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća.**](#)" *Essehist. časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti*, 10.10.2019.
 - Gaćina Škalamera, Sonja. [**Obrazovanjem ka emancipaciji**](#). 130. obljetnica osnutka Ženskog liceja u Zagrebu i prve gimnazijske mature u Hrvatskoj. Blog Hrvatskog školskog muzeja, 20.9.2022
 - Gverić, Marija. [**Obrazovanje i rodne nejednakosti u Hrvatskoj \(povijesni presek i današnja situacija\)**](#). Završni rad, 2016.
 - Kruhak, Mateja. [**Djelovanje Marije Jambrišak na učiteljskim skupštinama \(1871.-1892.\)**](#). Diplomski rad, 2021.
 - Ogrizović, Mihajlo. Marija Jambrišak. Zagreb: Školske novine, 1979.
-

Tekst je nastao u sklopu projekta [Od vlastite učionice do vlastite sobe](#) koje se provode u partnerstvu s Hrvatskim školskim muzejom, a financira se kroz Program javnih potreba u kulturi Grada Zagreba

Paula Ćaćić✉

Na portalu [VoxFeminae](#) pronaši smo članak koji nas je natjerao da stanemo i razmislimo [\[link\]](#). VoxFeminae otkriva priče koje pomjeraju granice - pročitajte članke koji inspirišu, zabavljaju i mijenjaju pogled na svijet!

Collections

Čas kad sam počeo_la